

Михасів Т.С.¹

Індивідуальна картина світу Уолта Уїтмена
в проекції філософії американського трансценденталізму

¹ Михасів Тетяна Стефанівна, асистент кафедри англійської філології, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна

Анотація. Тенденція до міждисциплінарності, що характеризує сучасну наукову парадигму, вимагає нових підходів до вивчення таких понять як «художній концепт». У статті розглянуто особливості індивідуальної картини світу Уолта Уїтмена, що зазнали впливу філософії американського трансценденталізму, і які допомагають виявити концептуальні пріоритети письменника.

Ключові слова: мовна картина світу, індивідуальна картина світу, художній концепт, трансценденталізм.

Найважливішим джерелом світобачення та першопричиною багатьох творчих пошуків та відкриттів Уолта Уїтмена, класика американської національної літератури, стали постулати впливової філософської течії *трансценденталізму*.

Важливим елементом поезії пізнього американського романтизму була широта бачення, що піднімала художню літературу до рівня філософського узагальнення. Філософська поезія американського романтизму наскрізь проникнула роздумами письменників-трансценденталістів про життя та смерть, безсмертя та вічність, мистецтво та красу. Вона відобразила складність, протиріччя та драматичну напругу не лише морального, естетичного, а й мовного пошуку. Книги, статті, промови та проповіді трансценденталістів залишили значний вплив на суспільну свідомість, дали поштовх формуванню нових естетичних концепцій, розвитку американської філософської думки. Ця ідеологія поєднувала в собі національні та європейські риси. У свідомості трансценденталістів відроджувалися ідеї Платона: на сторінках його діалогів вони знайшли підтвердження своїм думкам про двоїстість людської природи, єдність світу, роль філософа, шляхи удосконалення людини та суспільства. Найпомітнішим, однак, був вплив німецької ідеалістичної філософії. Трансценденталісти цінували етичну теорію Імануїла Канта, його гуманістичну концепцію особистості, віри в єдність Істини, Краси та Добра [1, 71].

Саме представники цієї течії, на думку Д. Харта, піднесли “мрію” до ідеалу, своє світобачення вони вважали відкритим для будь-яких філософських аргументів на користь гуманізму, домінантою якого є духовна сутність людини [5, 112].

Трансценденталісти, будучи великими гуманістами, в центрі Всесвіту поставили людину, автономно мислячу особистість, як найвищу у світі дорогоцінність. Емерсон проголошує: “Світ – ніщо, людина – все; в тобі самому – всі закони Всесвіту” [3, 286]. Основними концепта-

ми цієї доби стали внутрішній світ людини і зовнішній світ, гармонія та хаос, мрія та реальність.

Центральною ланкою, яка зв’язувала всі частини трансцендентальної системи, був всеохоплюючий індивідуалізм, що ґрунтувався на ідеї тотожності мікро- та макросвітів, індивідуальної та світової душі, людського самопізнання та Всесвіту, природного та морального законів. Ця ідея дозволяла розглядати людину як духовний центр цього Всесвіту та зрівняти пізнання з самопізнанням. Філософська, суспільна та літературна діяльність трансценденталістів була скерована, з одного боку, на досягнення соціальної та індивідуальної гармонії в суспільстві Америки, завдяки якій пожвавилася уся американська література, а з іншого, – на своєрідність світобачення митців та особливість художнього світу їхніх творів.

Для Уолта Уїтмена філософія трансценденталізму стала тим важливим підґрунтям, яке здебільшого визначило особливості його поетичної картини світу, вплинуло на формування головних художніх концептів, які в його творчості стають найважливішими та знаковими. У художньому полотні поетичної збірки “Листя трави” послідовно був втілений найважливіший принцип естетики Емерсона: за прозою повсякденного життя справжній творець не повинен забути поезії вічного і того, що слова – це знаки природних явищ, а вони, у свою чергу, символи явищ духовних, тому що вся природа – символ духу [3, 299]. Ця думка спокунала Уїтмена назвати лідера трансценденталістів Р. У. Емерсона людиною не просто видатною, а винятковою [4, 17]. Поезія Уїтмена – втілення найбільш революційних прагнень епохи. В його очах будь-який життєвий матеріал має естетичну цінність та вимагає втілення в адекватних художніх формах.

На думку багатьох дослідників творчості поета (Т. Венедиктової, Р. Спіллера, Я. Засурського, Дж. Лавінга та ін.), У. Уїтмен бачив своє завдання в тому, щоб створити справжній національ-

ний епос, який містив би повну картину дійсності, передавав відчуття причетності до всього, що відбувається під американським небом і більше того – у Всесвіті [2, 181-183].

Для індивідуальної картини світу поета надзвичайно важливі такі поняття, як життя та смерть, бог, природа, душа, свобода, демократія, запозичені з арсеналу трансценденталістів. Саме ці поняття сприяли виникненню найбільш значущих для письменника художніх концептів, які характерні зуються естетичною сутністю й образними засобами вираження, обумовленими творчим задумом творця. Серед них концепти “людина”, “час”, “всесвіт”, “природа”, “релігія”, “філософія”.

У назві збірки “Листя трави” прихована центральна ідея усього світовідчування У. Уйтмена – почуття спільності, єдності усього, що існує у Всесвіті. Саме в природі відбувається вічний кругообіг, перехід матерії з одного стану в інший, усе зв’язано ланцюжком “нескінченної спільності”.

Для уйтменівської картини всесвіту характерний стійкий та непохитний оптимізм. Поет приділяє особливу увагу *часові* як незбагненому диву та *всесвіту*, якому коряться усі закони всезагальної гармонії, які не допускають розпаду та хаосу ні у природі, ні у царині моралі. Тому, за У. Уйтменом, нормою є добро, а зло – лише тимчасове відхилення від цієї норми. Пліч-о-пліч з цим відчуттям загального зв’язку в його поезії постійно живе почуття без межності світобудови, нескінченності простору і часу, космічної масштабності. Поет мислить категоріями вічності, людина для нього – ланка в нескінченному ланцюзі предків та нащадків.

Погляд трансценденталістів на *Всесвіт* як на втілення єдиної космічної душі, яка виявляє себе в людині та в природі і яка через їхню взаємодію в історичному процесі досягає своєї таємної мети, був підтриманий і поетом та пояснював самостверджуючий імпульс індивідууму та його рішучість будь-якою ціною залишатися самим собою тією обставиною, що особистість усвідомлює свою ідентичність зі світовою душею. Він вишукував добре і високе начало в кожній із душ. Це був раціональний пошук, який знайшов своє вираження в поетичному баченні митця, що ілюструє принцип “бачити все”, – всеосяжний всесвіт.

Важливе місце в концептосфері митця належало образу країни, *Америци*. У. Уйтмен, разом з трансценденталістами, наділяє його особливим змістом. Америка постає як країна-мрія, ідеал, для кожної людини й для цілого людства. Поет повстав проти цивілізації, що спричинила відчуженість людей, про пагуючи таке суспільство, в

якому кожна людина – індивідуум, прагнув відтворити ідеалізм, здатний надихнути кожного американця і підняти його над рівнем життєвих негараздів. У. Уйтмен, як ніхто інший, декларував ідеї духовного єднання з неосяжним світом американської природи, що несла в собі відчуття повної свободи.

Фундаментальною категорією картини світу У. Уйтмена стала саме *природа*. Він розглядав природу як символ духу людини, природу як таку, що дозволяє досягнути її внутрішній світ. Автор завжди прагнув залишитися на самоті з природою та всесвітом, намагаючись віднайти таємний ключ до них і до своєї душі. Усе разом – великі й малі сфери, сонця і місяці, різноманітні форми, всі душі, живі тіла, гази, рідини, рослини та мінерали; усі жінки та чоловіки, варварства й цивілізації, усі життя та смерті, минуле, теперішнє й майбутнє, об’єднане нескінченною спільністю, що творить гармонію внутрішнього світу людини та зовнішньої дійсності з хаосу найтаємнішої глибини душі, сильних та яскравих почуттів і багатьох неупорядкованих у світі речей. Митець відводить природі, як самодостатній естетичній категорії, одне з головних місць й виступає новатором у змалюванні та трактуванні ролі феномену природи у моделі “людина-світ” та в художньому просторі творів.

У поезії У. Уйтмена найбільш насиченим та знаковим є *концепт “людина”*. Саме *особистість* займає центральне місце в художньому просторі письменника. Безліч калейдоскопічних портретів простих людей Америки – робітників, фермерів, погоничів, скотарів, докерів, пожежних тощо, змальовані поетом, індивідуальні риси яких стерті, але всі разом вони складають узагальнений образ “простої людини” Америки, з яким поет отожднює себе і від імені якого говорить.

У поглядах на людину як найвищу цінність У. Уйтмен орієнтується на вчення трансценденталістів, яке було не стільки філософією, скільки вірою [6, 35]. Їхня віра полягала у визнанні божественного начала в людині, людській особистості, вона ставила людину понад державою, церквою, законом. Саме ця окрема людина, автономно мисляча особистість, – у центрі Всесвіту. Цей індивідуум – наділений часткою Наддуші та абсолютно не потребує суспільних законів та правил. Кожне окреме життя людини, на думку У. Уйтмена, – крапка у масштабі вічності, визначений космічний цикл між народженням та смертю, лише момент в історичному існуванні людства. У поетичній картині світу письменника людина є пелюстком, атомом природи, підтверджуючи факт єдності, всезагального зв’язку, еволюції, невичерпності матерії.

Особливе місце в світобудові У. Уїтмена належить *концепції поета* як пророка та провидця. Характерними рисами поета вважались його нероздільність зі всесвітом, здатність сприймати трансцендентні істини. Він в очах У. Уїтмена став посередником між світом божественним та земним. Поет соціально самовизначився, він прагне подолати рабство і послідовно й відкрито бореться, щоб здійснити цю мрію, виголошуючи себе поетом кожного бунтівника, прагнучи злитися з народом і стати його речником. Художня творчість мислиться як дієве втручання в життя, письменник відчуває себе нащадком революції, її продовжувачем у сфері духу та моралі. Етичний уїтменівський пафос – прагнення привести людське життя, приватне та суспільне, у відповідність з принципами справедливості та добра. У книзі Д. Маліса про поезію У. Уїтмена ми знаходимо такий погляд письменника на роль поета у суспільстві: генієм можна визнати тільки художника, який володіє могутнім розумом, скеровує людину в глибини всесвіту [7, 37].

У. Уїтмен використовує своє право на художню свободу, примхливість митця, що допускалися романтичною естетикою. Художник фантазує і мріє, збільшує розміри того, що побачив, і його значення, йому хочеться, щоб оточуючий світ трансформувався, став кращим, і саме під пером поета він таким і стає. У. Уїтмен створює свої ідилії, запрошує свого читача в світ, де між людиною та природою панують злагода та гармонія, взаємопорозуміння та щире ставлення [8, 39]. Поет, відданий ідеям трансценденталізму, освідчувався в любові всьому людству, прагнучи виповнити душевним добром усю планету. Школа його – не лише вміння писати для всіх, це

вміння любити. Саме тому центроутворюючим поняттям його концептосфери є *любов* як універсальний гармонійний зв'язок, який поєднує не лише людей, а й людей з усім живим як почуття духовне та святе, звернене до Бога, що формує внутрішній світ людини. В основі цього почуття, на думку У. Уїтмена, є духовна близькість, яка нероздільна для поета з поняттям *дружба*, яке для нього є святим. До друзів він звертається в хвилини смутку та роздумів, у хвилини радості й щастя.

Особливу філософську значущість набуває у поезії У. Уїтмена тема *кохання*, яке поєднує чоловіка і жінку. У поетичній системі поета чоловік і жінка є сутністю двох символічних полюсів, що дійсно рівноправні та дійсно поєднуються. На думку письменника, людина, що кохає, відкриває свою божественну гармонію та красу, відчуває себе вільною та щасливою.

Аналіз філософських поглядів Уолта Уїтмена та їхнє художнє відбиття допомагають побачити в ньому людину, яка при святила все своє життя пошуку істини в найвищому смислі, філософа, який прагнув знайти ідеальне в реальному, вічне в швидкоминучому. Трансценденталізм поета пояснює і його любов до природи, і пристрасність громадянського пафосу. Філософія трансценденталізму стала тим необхідним фоном, на якому творчість письменника сприймається у всій глибині та багатогранності, вона особливим чином вплинула на формування індивідуальної художньої картини поета, дала можливість виокремити основні текстові концепти, що знайшли своє вербальне відображення на сторінках поетичної збірки “Листя трави”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Засурский Я.Н. Романтические традиции американской литературы / Я.Н. Засурский. – М.: Наука, 1982. – 351 с.
2. История литературы США. Литература эпохи романтизма. Т. 2 / под ред. Зверева А.М. – М.: Изд-во Наследие, 1999. – С. 180–305.
3. Эмерсон Р.У. Молодой Американец / Р.У. Эмерсон // Эстетика американского романтизма. – М.: Искусство, 1977. – С.286–304.
4. Callow Ph. From Noon to Starry Night: A Life of Walt Whitman / Philip Callow. – Chicago : Ivan R. Dee, 1992. – 395 p.
5. Hart J. The Oxford Companion to American Literature / James Hart. – OUP, 1993. – 279 p.
6. Hoffman M. The Subversive Vision: American Romanticism in Literature / Michael Hoffman. – London: Port Washington, 1998. – 160 p.
7. Mallis G. Walt Whitman. Poetry / George Mallis. – N. Y., 2000. – 95 p.
8. Zweig P. Walt Whitman. The Making of the Poet / Paul Zweig. – N. Y., 1984. – 188 p.

Mykhasiv T.S.

Poetic Picture of the World of Walt Whitman in the Projection of Philosophy of the American Transcendentalism

Abstract. The recent paradigm shift within modern linguistic study has made it possible to bridge the divide between literary and linguistic approaches to language. Modern sciences such as cognitive linguistics, linguo-stylistics and linguo-poetics concentrate on the study of the conceptual space of a literary work. The focus of attention is shifted to such three main notions: linguistic picture of the world, poetic picture of the world, individual picture of the world. The linguistic picture of the world presents a complex unity of the national-cultural characteristics of the human community re-

Science and Education a New Dimension: Phylology. Vol. 4, 2013

flected in the language. At the same time the individual picture of the world is considered to be the one that is gradually influenced not only by the author's general knowledge but also by the writer's personal experience and viewpoints expressed in his literary texts. To reconstruct the conceptual priorities, world outlook and the peculiarities of the individual picture of the world one should deal with the interpretation of the concepts in a literary text. They are treated as the main textual categories that effectively help to perceive and comprehend the author's individual picture of the world.

The componential analysis employed by many scholars is aimed at studying the structure of a word's meaning as well as revealing the individually important features of the author's literary concept the word formally conveys. It is proved that the most effective way of textual concept analysis is to study the key words which are regarded as a category of high-frequency vocabulary that fully nominates the concept and is considered to be the most important vector of the literary text interpretation. The article aims at revealing the peculiarities of Walt Whitman's poetic picture of the world which was gradually influenced by the philosophy of American transcendentalism and defined the focal text concepts in the book of poetry "Leaves of Grass".

Keywords: linguistic picture of the world, individual picture of the world, text concept, transcendentalism.

Михасив Т. С.

Индивидуальная картина мира Уолта Уитмена в проекции философии американского трансцендентализма

Аннотация. Тенденция к междисциплинарности, характеризующая современную научную парадигму, требует новых подходов к изучению таких понятий как «художественный концепт». В статье рассматриваются особенности индивидуальной картины мира Уолта Уитмена, предопределённые философией американского трансцендентализма, которые помогают выявить концептуальные приоритеты писателя.

Ключевые слова: языковая картина мира, индивидуальная картина мира, художественный концепт, трансцендентализм.